

А. Волошин

Про шкільне право

AUGUSTYN WOLOSCHYN
ÜBER DAS SCHULRECHT DES KÜNFTIGEN
UKRAINISCHEN STAATES

АВГУСТИН ВОЛОШИН

ПРО ШКІЛЬНЕ ПРАВО
БУДУЧОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

*Відбитка з Наукового Збірника т. III
Українського В. Університету в Празі*

ПРАГА 1942

НАКЛАДОМ УКРАЇНСЬКОГО ВІЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В ПРАЗІ
DRUCKEREI DES PROTEKTORATES BÖHMEN UND MÄHREN IN PRAG
ДРУКАРНЯ ПРОТЕКТОРАТУ ЧЕХІЯ Й МОРАВА В ПРАЗІ

10

AUGUSTYN WOŁOSCHYN
ÜBER DAS SCHULRECHT DES KÜNFTIGEN
UKRAINISCHEN STAATES

АВГУСТИН ВОЛОШИН

1673

ПРО ШКІЛЬНЕ ПРАВО
БУДУЧОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

*Відбитка з Наукового Збірника т. III
Українського В. Університету в Празі*

111467

ПРАГА 1942

НАКЛАДОМ УКРАЇНСЬКОГО ВІЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В ПРАЗІ
DRUCKEREI DES PROTEKTORATES BÖHMEN UND MÄHREN IN PRAG
ДРУКАРНЯ ПРОТЕКТОРАТУ ЧЕХІЯ Й МОРАВА В ПРАЗІ

Львівська державна
наукова бібліотека

1061

1. Кожна держава нормує законами правний лад шкільництва. Дух законів залежить від розвитку політичної культури держави. Шкільні закони відносяться:

1) до педагогічного устрою шкіл, до поділу і розгалужування типів шкіл;

2) до питання, хто має права закладати і удержувати школи;

3) до адміністрації та нагляду шкіл.

Важне є питання, який лад відповідає інтересам виховання. Історія педагогіки і нинішній розвиток культури в поодиноких державах подають нам певні вказівки до того, щоб ми відносно цього питання могли зайняти певне об'єктивне становище.

2. Важність школи для добробуту горожан і сили держави признали вже й народи передхристиянських часів.

Китайці розвинули родинний характер виховання; перси виховали собі національно свідоме військо; інді віддали право навчання одній касті: брамінім, які передавали культуру дальшим поколінням і старалися про збільшення культурних скарбів; єгиптяни виховали собі священиків і вояків, при тім розвивали хліборобство і ремісництво.

Старинні греки вже свідомо виховували для держави, як це доказують закони Лікурґа в Спарті, а Солон в Атонах. Закони Лікурґа служили егоїстичним цілям панування спартян над іншими народами, але закони Солон змагали вже й до розвинення моральної благородности та естетичного смаку. Грецький філософ Платон подав вже й поняття держави, яка має старатися про добробут горожан і передавати молодшим верствам культуру. Подаючи образ вірцевої держави, нормує і відносини чинників управи, оборони і шкільництва держави. Його учень Аристотель ди-

вився на виховання, як на найважливішу справу громадянства й держави.

Римляни перебрали й даліше розвивали шкільний лад греків. Витворилися в них типи нижчих, середніх й вищих шкіл. Славніші педагогічні письменники римлян, як Катон, Цицерон, Сенека і др., домагалися, щоб виховання було релігійне, щоб розвивало моральність, бо «основою державного ладу й сили є моральність».

Універсальне право до культури принесла людству християнська віра. Христос проповідував не лиш право всіх і бідних і багатих, вільних і рабів, молодих і старих, жінок і чоловіків до культури, але прямо й приказав своїм апостолам та їх наслідникам: »Шедше в мір навчите вся язики«.

Цей обов'язок свій сповняє Церква Христова вже ХХ століть. Християнство витворило нові типи, нову організацію шкільництва, а особливо наповнило працю виховання змістом високих ідей, які піднесли правдиву гідність людини.

Довгі століття Церква опікувалася школою і то школою нижчою, середньою і вищою й не лиш самим навчанням, але й вихованням, даруючи всякого рода виховні інституції.

Наука Христова від початку дивилася на виховання, як на найважливішу справу родинного, громадянського і державного життя. Вже св. Золотоустий питає: »що є важніше над виховання моральности молоді?« і наповідає родичів, що вони є апостоли родинного дому, що кожний християнський родинний дім має бути домашньою церквою (*Ecclesia domestica*). А св. Василь Вел. подає вже подрібні педагогічні правила для виховання молоді.

Історія педагогіки доказує, як багато має нинішня культура дякувати приходським школам, монастирським школам та виховним інституціям, капітульним школам і християнським університетам.

Історія української культури говорить про славу культурного розвитку за великих князів Володимира Великого, Ярослава Мудрого і Володимира Мономаха.

В школах середнього віку ренесанс і гуманізм відвернули увагу виховників від глибшого змісту морального виховання, поставивши навчання у службу клясичних мов і одностороннього розвивання розуму. Це й довело до так зв. раціоналізму, який даліше розвивався під впливом реформації і викликаних нею релігійних міжусобиць. Реформація, шукаючи підпори для себе в прихильних до неї володарів, поширила думку лаїцизації школи, тип світської школи. Цей напрям підперли реалісти, що також змагали до зменшення впливу церкви на школу. Сам Коменський хоч був священиком чесько-

братської церкви домагався, щоб держава основувала шкільні інспекторати, які б «над школами руку держали», але й щоб «над сільською школою був інспектором управитель церковний, а над школою латинською декан того краю..., над академією (університетом) єпископ». Першою високою школою, założеною без дозволу церковної влади, був протестантський університет у Віттенбергу.

Намагання зменшити вплив церкви на школу одержало сильне підпертя в натуралізмі Русса й у французькій революції, яка довела на полі політики до лібералізму XIX ст., на полі моральності до матеріалізму, а на полі шкільництва до боротьби проти впливу церкви на виховання і до державного монополію над шкільництвом.

Там, де боротьба проти впливу церкви на виховання доходила до найрадикальніших змін, там була викликана також і відповідна реакція. Так напр. у Франції року 1789 була принята засада Дантова: «діти належать республіці» і цим була узаконена «державна безрелігійна школа». Ця боротьба довела і до ревізії навчальних плянів та підручників і мали бути вичеркнені всякі слова й вирази, що відносилися до Бога, до Христа й до Церкви, хоч це часто виходило й смішно, коли напр. народні пословиці змінювалися після революційної термінології (напр. без Бога ні до порога, мало вимовлятися: без судьби ні до порога). Після революції змагалися ведучі політики зреволюціонувати передовсім французьке вчительство, але вже революції р. 1830 і р. 1848 відкрили очі французького народу, що бачив пропасть комуністичного соціалізму в учительстві і взагалі молодшому поколінню народу. Свідомість того висловив Монталямберт з одобренням більшості парляменту словами: «Всі старання проти небезпеки комунізму будуть лиш паліативні (поверховні), коли не вжиємо релігійного середника виховання молоді в школі. Кожна влада, яка завела безрелігійну школу, виховала собі таку генерацію, яка скинула її негайно, коли це лиш могла зробити.»

В Німеччині Фрідріх Вел. (1712—1786) був перший, що державним законом зорганізував шкільництво (1763) після пляну свого канцлера Фрідріха Рохова (1734—1805) — в дусі філантропізму. Закон той завданням школи назначив: розвивати побожність і подавати хосенні відомості. Приписав обов'язкове ходження до школи від 6—13 року. В неділю пополудні мав священник та вчитель навчати молодь, що вже не ходила до школи. Для католицьких шкіл року 1765 видано окремий шкільний закон після пляну саганського абата Ігната Фельбігера (1721—1888), що виробив і для Австрії «Schulordnung» (1774), й що для Мадярщини був виданий 1776 під

назвою »Ratio educationis«. Ці закони подають пляни християнської школи.

Ідеї французької революції впливали і на німецьку школу і викликали гострі напади в педагогічних книгах і журналах проти впливу Церкви на школу й проти навчання релігії в школі. Але найзначніші педагоги критично дивилися на ці домагання й рішучо відкинули думку безрелігійної школи. Так напр. Dörpfeld і Райн вимагають забезпечення впливу церкви на виховання. Райн виразно сказав, що лиш у такій школі є можливо релігійно-моральне виховання, яке має свій позитивний світогляд; тому радить тип церковної школи, бо »лаїчна школа, не має певного принципу моральності і там неможлива етична концентрація«. Дальший розвиток шкільництва в Німеччині доказав, що народ німецький тип безрелігійної школи прийняв із недовір'ям, як це доказує факт, що число дітей безрелігійних шкіл упадає; у багатьох великих містах, як Бонн, Мюнхен-Глядбах, Тревір, Ратібор, були безрелігійні школи закриті із за нестачі учнів. І там, де безрелігійна школа була принята, записалося лиш незначний відсоток дітей; так в Кельні лиш 53%; найбільш записалося у м. Вальд 28% та в Ельбердфелд 157%. Церковні школи ростуть там, так що до числа дітей, як до популярності серед широких верств народу.

А н г л і я ще більш консервативно дивилася на домагання безрелігійного виховання. Всі більші партії прийняли засаду свободи навчання, т. є., що кожний чинник виховання може свobodно працювати; там, напр., найбільша так зв. консервативна партія має в програмі таку засаду: »всі батьки мають право домагатися для своїх дітей релігійного виховання у школах свого віроісповідання«.

В Г о л л а н д і ї р. 1807 вилучили релігію із шкіл, але скоро повстала й реакція, гостро критизували новий тип школи, що його назвав один політик »возом, який один кінь тягне на право, один на ліво, а все таки візник хотів би поступати дальше«. 50 літ тривала боротьба проти безрелігійної школи і сьогодні мають вже голландці тип державної церковної школи, т. є. такої школи, яка в релігійно-моральних питаннях підлягає надзору церкви, але про матеріальні видатки школи старається держава.

Поширилося домагання безрелігійного виховання і в Швейцарії, Мадярщині та Італії. Але й в цих державах скоро проявилася й реакція. У Мадярщині тенденція одержавити школи була намірена особливо проти немадярських меншин, які у своїх церковних школах розвивали свою національну культуру. Але закони Мадярщини рішучо вимагають релігійно-морального духа виховання в школах і хоч і під стро-

гими умовами проти немадярських шкіл, забезпечують державну допомогу для церковних шкіл.

Досягнута реакція проти безрелігійного виховання висловив міністер шкільництва в Італії Джентіле р. 1926 словами: «причиною розпусти є боротьба проти релігійно-життєвого світогляду. Я переконаний, що католицизм краще доведе до релігійно-морального духа, як будь яке інше визнання світогляду».

А м е р и к а, особливо З'єдинені Держави Північної Америки від початку гарантують повну свободу праці всім чинникам виховання. Конституція для всіх держав цього союзу виразно це приписує. Коли р. 1923 парламент штату Орегон прийняв закон, що примушує дітей ходити від 8—16 року до державних шкіл, католики орегонського штату подали рекурс проти того закону і нижчий федеральний суд проголосив цей закон противним загальній конституції. Прихильники безрелігійної школи відкликалися до найвищого суду у Вашингтоні, але й цей суд відкинув той відклик і узяв той закон неважним. Цікаве є обоснування цього рішення найвищого суду у Вашингтоні: «Основні права свободи, на яких закладаються всі влади цієї унії, не дозволяють примушувати дітей, щоб ходили лиш до державних шкіл, бо дитина не є лиш створінням державним; ті, що родили, годують дитину і стараються про її будуче, мають право, зв'язане з великими повинностями, назначувати дороги для дальшого життя».

Проти безбожних тенденцій виховання найслабший відпір проявляла царська Росія, де релігія була підчинена державним урядам і в наслідок того духовне життя підупало до обрядовости, а маси інтелігенції до безбожності. Цим і був приготовлений ґрунт комунізму, який під плащем одностности системи виховання, вилучив із виховної праці не лиш Церкву, але й родину. Сумні наслідки виховання комуністичних шкіл не будемо тут описувати, подамо лиш характеристику одного емігранта з теперішньої Советської республіки: «Коли ви заговорите про нинішні обставини Советів, вчуєте лиш нарікання і скарги про біду, мізерію, а особливо про упадок моральности й солідарности. Простий селянин скаже вам: «люди забули на Бога і дійшли так далеко, що один другого нищить». Інтелігент раціоналіст скаже теж: «люди не доросли ще до того, щоб життя громадянське було будоване лиш на розумі й любові до ближнього» і додав той емігрант, що головна причина нещасних відносин громадянського життя в теперішній Росії є нищення віри в Бога.

Українська Народня Республіка свою культурну політику направила на дорогу співпраці культурних чинників — по словам предсідника Укр. педагогічного з'їзду

5. квітня 1917 в Києві — М. Василенка »на ґрунті братерства і рівності народів«.¹⁾ Влада запросила і репрезентанта святишого Отця Папи Римського (О. Дженокі). На жаль ідеалізм релігійний і національний показався слабшим від соціалістичного матеріялізму і це й довело до перемоги комунізму й до упадку української національної держави. Шкільництво своє нормувала У.Н.Р. законом директорії з 24. лютого 1919 р. в дусі децентралізації. Початковими школами мала завідувати повітова шкільна рада, середніми школами губерніяльна рада а при міністерстві була зорганізована 21 членова головна рада. Педагогічна система шкільництва придержувалася пляну »єдиної школи«, що складалася із трьох ступнів:

1) основна школа, і то нижча основна школа, від 6—10 року дитини і вища основна школа до 14 року дитини, вища основна школа вже диференціювалася на господарські, промислові й торговельні відділи;

2) колегія, від 14—18 року, яка мала гуманістичні, реальні та економічні курси. До того ступня належали ще й середні фахові школи;

3) високі школи: університети та вищі фахові школи.

Шкільна організація в Радянській Україні представляла таку систему:

1) від 4—8 року дитяча комуна, т. є. дошкільне виховання;

2) від 8—15 року трудова школа, яка мала подавати соціальне виховання; ділилася на два відділи, на нижчий (4 роки) і вищий (3 роки). Ходження до трудової школи було обов'язкове.

3) Від 15—18 р. 3 класова професіональна школа, педагогічні курси, середні фахові школи. Професіональна школа сама мала два курси, а третій звався стаж-ом.

4) Від 18—21 р. технікум і від 18—22 р. інститути. Отже університети замінено технічними школами та різними курсами.

Всі ступні шкіл вставлені в службу політичної партії комуністів. »Наука, згідно з програмою, не повинна бути самоціллю, а засобом підготовки будівничих нового соціалістичного світу.« »Політграмота« була обов'язковим предметом всіх шкіл.

3. Шкільний устрій новіших часів подаємо в таких важніших системах:

В Англії:

1) дитячий садок від 3—5 р.;

2) початкова школа: нижча від 5—9 р., із цієї може учень переступити до 9 класової середньої школи; середня почат-

¹⁾ Дм. Дорошенко: Історія України 1917—1923, I. 390.

кова школа від 9—11 р., із цієї може переступити учень до 7 класової вищої початкової школи, яка відповідає нашим горожанським школам; старша початкова школа від 11—14 року, із цієї переступають учні до середніх господарських, промислових і торговельних шкіл;

3) середня школа 7 класова і середні фахові школи;

4) університети, та вищі фахові школи.

Особливості шкільної системи в Англії:

1) Управління перебуває в руках громадянства, міністерству шкільництва належить лиш контролю і об'єднуюча роля.

2) Витрати на школу падають на державу і на місцеву самоуправу, або інших ініціаторів заснування школи.

3) Школи може закладати не лиш держава, але й громада, церква, товариства, або й приватна особа. Недержавні школи підтримує держава.

4) Школа має бути переважно інституцією виховання; активну участь беруть у вихованню й самі учні, своїми шкільними товариствами, спортом, таборуванням на лоні природи, екскурсіями і т. д.

5) Університети мають таку автономію, якої не подає інша європейська держава.

В Німеччині (до панування народньо-соціалістичної партії) кожна земля організувала своє шкільництво на свій лад.

Подаємо тут систему Баварії, як була організована після плану Кершенштайнера.

1) Початкова школа 8 класова обов'язує дітей від 6—14 р. Релігія є обов'язковим предметом. Навчання не має бути книжним, але має бути зв'язане з працею по можливості в природі, в саду, або в майстерні, або в шкільній кухні.

2) Школи дальшої освіти (Fortbildungsschule) окремо для хлопців і окремо для дівчат. Ці школи не є професійними, але лиш підготовчими курсами для господарських, ремісничих, або торговельних занять; мають бути школами праці.

3) Середня 9 класова школа має типи: а) гімназію з двома класичними мовами, реальну гімназію з латинською мовою і реалку.

4) Університети, що мають факультети: богословський, правничий, медичний та філософічний.

При початковій школі для відсталих учнів організовані окремі помічні класи й школи, а при середніх школах так зв. підготовні класи. Значно розширились у Німеччині всякого рода фахові школи, які підносять рівень гідності німецького робітника, ремісника й хлібороба.

Влада народньо-соціалістичної партії, щоб концентрувати всі сили німецького народу для підготовлення боротьби за забезпечення життєвого простору, внесла одну систему шкільництва. Головна мета є: розвивати любов до свого народу й держави і викликати здібність творчої ініціативи. Народня школа складається з трьох ступнів: від 6—10 років основна школа, від 11—14 р. середня народня школа, від 15—18 р. вища народня школа. Народня школа має розвивати передовсім національний характер.

З народньою школою в'яжеться професійна й середня школа, а найвищим ступенем є університет і високі фахові школи. Школа повинна подати й політичну освіту в дусі національного соціалізму. Руханковими й спортовими вправами школа має розвивати здоров'я й силу тіла, здібність до оборони, дисципліну й національну солідарність. Релігія є обов'язковим предметом. Церква може основувати й вести національну школу під доглядом держави. Хлопці і дівчата мають навчатися в окремих класах. Для дітей із дальших околиць основуються курси та інтернати. Для дітей, що приходять до школи рано, а вечір вертаються до дому, устанавляється денна хата, окрема для хлопців і окрема для дівчат. Для дітей морально слабих, організуються окремі колонії та установи.

У Франції система шкільництва характеризується централізмом і бюрократизмом. Школа еманципувалася там від церковного впливу, але також і від прямого впливу родичів учнів. Між різними типами шкіл немає потрібного зв'язку і тим є перешкоджена селекція здібніших учнів до спеціального призначення. Адміністрація шкіл ділиться за департаментами та їх повітами, а над департаментами є ще вищі округи, так зв. академії, на чолі яких стоять ректори. Законом з року 1882 виключили релігію із школи, як предмет навчання, і завели лаїчну моральку.

Система шкільництва складається так:

1) до «матірньої» школи приймають вже від другого року дітей і виховують їх до шостого року.

2) Народня школа зовється елементарною; має вона 8 клас, від смого до п'ятнадцятого року життя учнів. Має 3 ступні: 3 роки нижчого ступня, 2 роки середнього й 3 р. вищого. При елементарній школі є ще підготовляючі три класи, від 4—7 р.

Вища народня школа має три класи загального навчання, яке підготовляє до адміністраційної служби й до вступу в учительську семінарію і дві класи практичних знань для різних фахових занять. До вищої народньої школи приймаються учні, що скінчили найменше першу класу вищого ступня елементарної школи.

Над елементарною школою є ще так зв. доповняльні курси до учительської семінарії і народний університет.

3) Середня школа має 6 клас і одну філософічну класу; перед вступом до середньої школи кінчать учні 3 підготовчі класи. Середня школа зветься ліцеєм, це є державна середня школа, а недержавна зоветься коледжою. Із 6 клас середньої школи нижчі 4 подають загальну освіту, в них і латина є обов'язковим предметом, грецька мова лиш від 4 року. Навчання у двох вищих класах середньої школи диференціюється для підготовки до різних вищих студій.

4) Вищу освіту подають університети та інші вищі фахові школи, до яких приймаються також і жінки.

Шкільний устрій Сполучених Американських Держав, як ми вже згадали, характеризується основним законом спільної конституції держав, що забезпечує повну свободу навчання. Наслідком цього є різноманітність шкільних інституцій, надзвичайна ініціатива горожан що до закладання різних шкільних інституцій і жертвенність горожан для культури. Ніде інде не користує культура так багато із майна приватистів, міст, товариств і церкви. Кожна держава будує своє шкільництво по своєму. Шкільна повинність приписана у всіх державах. Шкільна система представляється так:

1) Початкова школа 6 класова, від 6—12 р.

2) Вища початкова школа, знову 6 річна, або фахові школи.

Вища початкова школа має відділи: класичний, реальний, відділ нових мов і т. д.

Дуже поширилися всякого роду середні школи ручної праці. Вчителі виховуються в так зв. нормальних школах, або педагогічних коледжах.

3) Середня школа, коледжі різного типу, учительські інститути й технічні школи.

4) Університети і високі технічні школи. Церква може закладати школи, які схоче, також і університети. В Сполучених Державах Америки є 20 католицьких високих шкіл. Славніші з них: два університети в Чикаго, університет в Нью-Йорку, у Вашингтоні, в Санлуї і т. д.

Дуже популярні є в Америці недільні та вечірні курси, де викладається релігія, філософія, різні мови, різні праці і т. д.

4. Бажаючи показати вплив шкільної системи на розвиток культури й людського добробуту, порівняймо головні висліди виховання передовсім у двох, собі найбільше противних, систем, т. є. висліди системи Сполучених Американських Держав, де культурна праця має велику свободу, з вислідами системи Советського союзу, де чинники виховання мають найменше свободи.

Мірою розвитку культури звикли брати число грамотних, число шкіл або кількість ужитого мила і т. д. Та ці міри представляють лиш одну частину культурності, а взагалі не торкаються висліду моральної культури, яку частинно і лиш негативно проявляють статистики карних процесів. Тому що головним завданням культури є піднесення добробуту горожан, тому й ми поступ культури будемо нижче доказувати симптомами добробуту і жертвенністю для культурної праці.

А супроти того, як виглядають обставини в державах Советського союзу? Школа сталася там не засобом культури, але засобом одної партії, партії комуністів, яка веде завзяту боротьбу проти головних ділянок культури, особливо проти чинників моральної культури, як проти родини, проти церкви і т. д. Змагання шкіл до технічної освічености будучих робітників понизило рівень наукового поступу так у нижчих, як у середніх школах, а особливо підупав рівень високих шкіл, які також мають служити партійним цілям комуністів і не мають жадної свободи, бо ще й свобода наукового дослідження є обмежена. Упадок народньої школи характеризувало само вчительство Радянської України на методологічній нараді 12. січня 1925 р. так: «в сільських школах зовсім не мали дитячих книгозбірень, і діти крім читанок, більше нічого й не читають. Не має також школа наочних приладів, приладів до письма, рисування, рахування і т. д.». Скаржилися також вчителі і на тяжке матеріальне положення «робітників освіти».

Родинне життя цілком знищили закони Советів, наповнені духом «вільної любови». Від боротьби проти подружжя очікували володарі комуністів підвищення популяції, але закони їх причинилися якраз до зменшення числа приросту населення, а особливо причинилися до поширення розпусти та бандитизму. Недавно читали ми в часописах, що один громадянин советів 54 раз женився, із тих багатьох його «родин» вродилося більше, як 100 дітей, але з них не виховав він ані одного. Лиш цей приклад яку страшну руїну родинного життя представляє? Коли дитина росте без батька, без матері, який тип громадянина виросте з неї? Ця система довела до того, що поліція мусіла вести карні експедиції проти злочинських банд дітей. Впала там і мистецька творчість: в Советах проявили пропорціонально дуже малу мистецьку ініціативу. Взагалі система комунізму вбила в людях ідейність і понизила до нечуваної перед тим міри і саму продукцію. Багата земля України зажила за Радянської системи роки голоду, що винищив мільйони населення. Колективні господарства витворили нові типи безправних і голодуючих рабів.

А як виглядає політична «культура»? Це найсумніше показує велике число вивезених в чужі краї на тяжку працю, засуджених на смерть, або замордованих і без жадного суду тисяч і тисячів нещасних.

Як для Сполучених Держав Америки іміграція є ясний доказ добробуту, так для радянських республік загальне змагання до еміграції, до втечі, є ясний але заразом і сумний доказ страшного занепаду добробуту.

Уряди Советів вибудували славу на увесь світ над Дніпром електричну гідроцентралу, поставили великі фабрики на вироблення літаків, панцерних возів і т. д.; тим своїм поступом і хвалиться, але правдивим поступом є лиш поступ культури, а техніка є лиш одна частина культури, яка і за свої досяги дякує духовости людини; ця духовість проявляється в науках, в мистецтві, в цивілізації, а передовсім в моральності.

Два протилежні приклади, Америки та Советів, показують, що головною умовою культурного поступу є свобода культурної праці. Як повітря є конечно потрібне для дихання, так і свобода до вільного відсвіжування кровообігу культури.

І в других державах, де свобода культури хоч не була так цілком притоптана, як у Советів, але була обмежена, ця обставина причинилася до упадку культури. Доказує це передовсім приклад французького народу, цієї «великої доньки церкви Христової», який своєю боротьбою проти церковного впливу на виховання і лаїчною моральністю дійшов до поступового виродження самої нації, до поширення комунізму, до абсурдності політичного життя з чотирьма й п'ятьма владами за один рік, а на кінець до воєнної катастрофи.

Потребу культурної свободи найкраще доказує історія нашого українського народу. Нашу розвинену культуру і шкільництво княжих часів знищили татарські напади. А коли в XVI і XVII ст. знову воскресла наша культура, після переяславської унії і після знесення автономії України наша народня просвіта під гнітом російських царських урядів з року на рік так бисто упадала, що вже з початку 30-х років XIX століття не було по селах України майже жадних шкіл. А коли міністерство «государственных имуществ» зачало заводити школи, це робилося тільки для синів козаків і скарбових селян, а діти кріпаків зоставалися без освіти.

В Галичині, де закони був. Австрії і для нашого народу забезпечили якусь культурну свободу, нарід наш змагався зорганізувати своє шкільництво і хоч над українським народом панували поляки, всетаки і ця обмежена свобода допомогла нам до значного культурного поступу, як це доказувало число народніх, повітових і середніх шкіл.

І найменша українська країна, б. Карпатська Україна, після світової війни скоро використала дану їй, хоч і не повну, культурну свободу і розвила своє народне й середнє шкільництво.

5. Історія культури взагалі доводить до висновку, що відсутність свободи культури приносить за собою павперизацію, деморалізацію і денаціоналізацію гнобленого людства.

Відомий англійський письменник Wells в книзі »Захорона цивілізації« скаржиться, що людство знаходиться у страшній небезпеці, бо злі люде змагаються винищити тих небагатьох добрих, які ще залишилися на землі для служби цивілізації. Сьогодні, пише він, гірша є ситуація, як була після потопу світа, бо тоді зісталися лиш добрі люде; сьогодні гірша є ситуація, як після походів диких азійських орд, бо вони після походу вернулися назад в Азію. Але сьогодні людина воює проти людини, сильніший хоче використати слабшого. А життя людське лиш тоді щасливе, коли людина служить ідеям, коли має такі завдання, які підносять її над вегетативним життям. Він подає плян одної великої світової держави, яка об'єднала б нації і в якій пропав би всякий шовінізм, а загально людським поняттям стався б патріотизм. До такого думання лиш вільна культурна праця може довести людство, лиш виховання вільне може забезпечити загальну солідарність людства.

Хоч на кінці світа і має повстати »одно стадо та один пастир« всетаки, особливо сьогодні, перед створенням нової Європи, маємо думати на таке вирішення нашої майбутности, яке уможливить кожній нації розвивати свою культуру, а тим і причинитися до загально людської культури і добробуту. Має повстати новий порядок, який не дозволить використовувати слабших сильнішими і який допоможе до використання скарбів, які очікують праці людської руки і які можуть віддалити біду й нужду мільйонів.

Новий порядок Європи має забезпечити передовсім вільний розвиток культури і не лиш забезпечити, але й допомагати до того. А таке забезпечення має бути сталим і певним, і для того має бути гарантовано спільною конституцією сполучених націй. В тій конституції правничий ідеальний лад вимагає:

1) забезпечення свободи культурної праці для всіх чинників культури;

2) забезпечення гармонії праці між поодинокими чинниками;

3) забезпечення такого культурного напруму, щоб в нім доміантними були моральні вартості;

4) уможвити селекцію будучих працівників нації, щоб не пропадали індивідуальні здібності, але щоб причинялися до звищування якості праці.

На землі все змінється, і коли б ми так зорганізували культурну працю, ніхто не може нас забезпечити, що знову не прийде на нас якийсь новий удар, новий катаклізм. Але зогранізована національна культура живе даліше і між найтяжчими обставинами і якраз національна культура помагає нам й переживати найтяжчі часи.

6. При такій загальній культурній політиці устрій українського шкільництва на основі історичного розвитку та в інтересі релігійно-морального й національного виховання мав би набрати такого правного ладу:

1. Педагогічний устрій має додержуватися загального розвитку нинішнього шкільництва після такого зарису:

1) Захоронка (дитячі садки) від 3—7 р.

2) Народня, або національна школа, 8 клас., загальнообов'язкова, від 7—15 р. Ділиться на два ступні:

а) нижчий (основний), 4 річники від 7—11 р., при чім ліпші учні із основної школи переходять до середніх, або горожанських шкіл;

б) вищий ступінь, 4 річн., обов'язковий для учнів, що не перейшли до середніх, або горожанських шкіл. Цей вищий тип має вже пристосуватися до будучого заняття учнів; отже в селах, де здебільшого селянські діти ходять до школи, має підготовляти учнів до хліборобства; де є 30 учнів, що мають стати ремісниками, торгівцями, або фабричними робітниками, для кожного відділу має відкритися окрема кляса.

Народня школа має бути передовсім інституцією виховною, а шкільну науку мають доповнювати самоосвітні кружки молоді з відділами релігійно-моральної самоосвіти, фахового знання, воєнних, пожарних, хорових та інших вправ.

3) Горожанська школа, 4 кляс., від 11—15 р. Це вже школа селективна, має вибирати ліпших учнів для підготовки до ведучої громадянської ролі. Після будучого заняття має вона диференціюватися на господарську, промислову, торговельну й дівочу горожанську школу.

4) Середня школа, 8 клясова, від 11—19 р. Має три головні типи: клясичний, реальний і дівочий. В клясичній латина й одна чужа мова (нім.) від I кл., друга чужа мова від III кл., грецька мова від V кл. В дівочій середній школі жіночі ручні праці і в VII і VIII кл. наука про виховання. Сюди ж відносимо й академії (від 15—19 р., 4 кляс.), як учительська академія, торговельна, промислова, господарська і т. д.

5) Високі школи: університети, висока технічна школа, висока господарська, торговельна, мистецька, консулярна і т. д.

II. Право закладати й удержувати школи всякого типу має бути забезпечене: державі, політичним і церковним громадам, монашим чинам, товариствам і одиницям. Удержувач школи покриває всі видатки школи і старається про зарадження школи так, щоб воно відповідало вимогам педагогічним, гігієнічним і державно-горожанським.

Українська держава уділяє державну допомогу й недержавним українським школам, коли це в інтересі культури вважає потрібним.

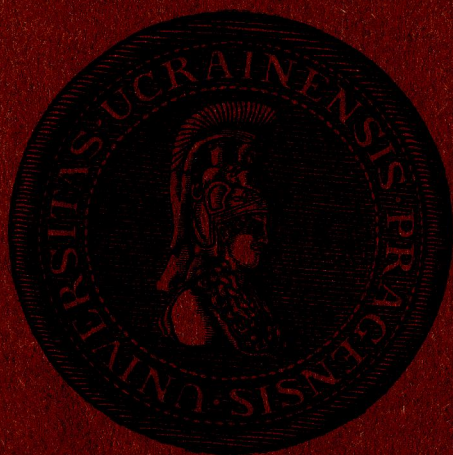
Кожний горожанин платить окремий шкільний податок, напр. менш-більш 10% на народню школу, 5% на середнє і 5% на високе шкільництво. Хто сам, або посередництвом своєї церковної чи політичної громади удержує якусь школу, той державного народньо-шкільного податку не платить.

III. Адміністрація має бути підлегла міністерству шкільництва, яке для кожного типу шкіл має свій окремий відділ. Але сама адміністрація має бути децентралізована і має забезпечити здорову співпрацю громадянства із шкільними урядами. Для того держава має бути поділена на краї, а край на округи. Над шкільництвом краю стоїть головний інспектор із своїм урядом. Він доглядає над всіми середніми та академічними школами свого краю. Над народніми й горожанськими школами кожної округи має бути поставлений окружний шкільний інспектор, підлеглий прямо краєвому інспекторові. При міністерстві має бути організована державна освітна рада, при краєвім інспектораті — краєва, а при окружних інспекторатах — окружна освітна рада.

0,48 коп
—
(1986)

1061

РЛ 1061

А. Волошин

Про шкільне право